

**ALEXEI MARINAT: RECUPERAREA MEMORIEI COLECTIVE
ÎN JURNALUL „EU ȘI LUMEA”**

Svetlana MELNIC, asistent universitar, doctorandă,
Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți, Republica Moldova

Abstract: Perceived through the lenses of torture and incarceration of the author, Alexei Marinat's confessional literature provides the reader with a legacy of the reconstitution of Gulag reality, the right to freedom and to remembrance. The memoirs of the diarist A. Marinat are a form of autobiographical writing that records multiple forms of collective torture to gain confession about the experience of the diarist while under the regime of terror. Author's testimonies tend to illustrate the full extent of alienation from the point of view of a survivor who managed to record the terrible realities of communist persecution, recovering collective memory and acting as a true advocate of the individuals who suffered from this oppressive regime. The statement of the well-known historian Pierre Nora stating that memory is blind to all but the group it binds tends to support the relevance of collective memory, exploring the right of confessional literature to be considered a rich documentary source, a traumatic experience common to a generation of political prisoners and dissidents.

La scurt timp după căderea regimului comunist în Republica Moldova, au fost publicate o serie de cărți, articole, mărturii ale experienței carcerale, care au pus la dispoziția cititorului o moștenire a reconstituirii demnității umane, a dreptului la neuitare și libertate. Pentru o perioadă aceasta a fost singura literatură care a atras interesul public, începând cu cititorii obișnuiți, până la istorici și critici literari. Așteptările pentru această literatură de sertar, a literaturii *samizdat*, care a „recuperat” evenimentele istorice și memoriile deținuților politici, au fost pe atât de ridicate, pe cât literații din spațiul basarabean nu s-au putut lauda cu suficiente exemple publicate de acest fel în timpul dictaturii comuniste, în comparație cu colegii lor din alte țări. Memorialistica detenției „așază” experiența autorului în lumea cunoașterii proprii, reactualizează coordonatele regimului totalitar comunist care „...a urmărit să transforme individul într-o simplă rotiță din imensa mașinărie a despotismului partidului unic. Ceea ce nu înseamnă că această strategie a reușit pe deplin. Dimpotrivă chiar, oamenii au rezistat în diferite feluri, au existat diverse grade de opoziție, dar și felurite grade de complicitate” [7, p. 9].

Literatura confesivă a scriitorului basarabean A. Marinat re-dezvăluie trecutul, îl face pe cititor să se simtă părtaș la descoperirea universului concentraționar, dezghioacă miezul adevărat al istoriei, memoriei politice, colective, culturale și al memoriei recluziunii. Mărturisirile diaristului Alexei Marinat oferă testamente umane unice evenimentelor istorice. Acest fapt este observat prin examinarea convenției literare folosite de autor în descrierea experienței individuale din închisoarea comunistă, experiență care a determinat autorul să reconsidere aspectele condiției umane în răspunsurile acesteia la crizele personale raportate la abuzurile și persecuțiile colective. Filosoful francez Maurice Halbwachs observa, pe bună dreptate, că fiecare individ participă la două tipuri de memorie, dar adoptă o atitudine destul de diferită, chiar contrară, pe măsură ce participă la una sau cealaltă. Pe de o parte, își plasează propriile amintiri în cadrul personalității sale. Pe de altă parte, el este capabil să acționeze doar ca membru al colectivului, „ajutând la evocarea și menținerea amintirilor impersonale de interes pentru colectiv” [2, p. 50]. Pasiunea lui A. Marinat pentru documentarea memoriei determină, în mod revelator, înțelegerea unui om, a unei epoci, recuperarea unei memorii istorice interzise: „Ne-a prevenit lucrătorul „operativ” al KGB-ului, de la bun început, că nu va scăpa nimeni de aici, să nu tragem nici o nădejde. Suntem un contingent special de deținuți – dușmani înveterați ai sistemului sovietic și al ideologiei comuniste” [3, p. 76].

Utilizarea contemporană a termenului de *memorie colectivă* se datorește, în mare măsură, lui M. Halbwachs, teoria filosofului despre memorie fiind caracterizată prin insistența autorului asupra naturii

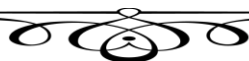

colective a memoriei. M. Halbwachs demonstrează că memoria este o entitate schimbătoare deoarece este reconstituită în mod continuu de oameni în prezent, pe măsură ce o transmit prin limbă. Marea provocare pentru cititorii jurnalului lui A. Marinat rămâne a fi faptul că scriitorul memorialist va reconstitui o viață de om, adunând fragmente semnificative ale realului și montând în urma selectării cele mai sugestive crâmpene din memoria lui: „Uneori un moment costă cât o viață întreagă. Iată, am ajuns și la ziua ceea „X”, când îi pomenesc pe ascultătorii mei cu numele lor concrete... Să fie oameni atât de mărginiți în ale gândirii, atât de lipsiți – nu zic de bun simț!... Pentru mine este scumpă ziua la care am ajuns: să le spun lucrurilor pe nume, să descriu sorțile celor care au pățimit, să caut un sfârșit pentru povestirea fiecăruia.” [4, p. 47]. Memorialistul A. Marinat recuperează memoria colectivă și acționează ca un adevărat avocat al indivizilor care au suferit în urma acestui regim: „Mă întrebam: cum a fost arestat de către organele de securitate? Știu doar că era urmărit, a simțit, și s-a dat la dos. Dar a fost arestat tatăl lui – împiecat de mișcare la o stație de cale ferată din sudul Moldovei. Și atunci el s-a dat în mâinile călăilor, ca să nu fie chinuit tatăl pentru dânsul.” [Ibidem].

Convenția jurnalului de a reorganiza memoria individuală și cea colectivă convine diaristului A. Marinat, în primul rând, pentru capacitatea acestuia de a servi drept coverță de legătură cu lumea exterioară. Alienarea scriitorului de spațiul obișnuit al existenței, trezește nevoia puternică de a intra în contact cu normalitatea, de a supraviețui încarcerării și de a continua să se recunoască drept personalitate: „Închisoare de tranzit din Harkov este vestită în toată partea acesta de sud-vest a țării... Eu sunt adus aici cu vagonul „Stolâpin”, vagon-închisoare... De ce sunt dus cu vagonul „Stolâpin”? Fac parte din contingentul special al criminalilor politici. Dar în închisorile de tranzit sunt amestecat cu ceilalți: nu ajung încăperi pentru acest soi de oameni ca mine.” [4, p. 66]. Prezența, în conștiința memorialistului, a imaginii încarcerării descrise anterior face apel la întrebunțarea formelor introspective de scriere asociate cu subiectivitatea și auto-impresia ca reprezentare textuală a ideilor încondeiate.

Raportat la teoria memoriei colective, jurnalul lui A. Marinat permite personajelor lui să dețină cadre simultane de memorie, care diferă în funcție de context, cum ar fi într-o familie, societate sau țară, relevând intensitatea cu care eroii au trăit pasiuni și drame, au reacționat la durere, singurătate, frică și violență în moduri similare. În același timp, scriitorul simte nevoia specială de a-și menține integritatea și apăra nucleul convingerilor sale. „Subiectivitatea, intimitatea, subconștientul sunt doar câteva dintre dimensiunile constante pe care autorul încearcă să le opună timpului. Orice jurnal are o motivație psihologică: nevoia de exhibare a eu-lui profund, pe de o parte, iar pe de alta, curiozitatea cititorului de a descoperi, dincolo de autor, personaje” [Apud 8, p. 287]. În acest sens, memoriile diaristului, în mod inevitabil, relevă complexitatea psihologică a individului, în varietatea lui de planuri lăuntrice: „Când am venit acasă și am scris prima frază în jurnal, m-am gândit: n-o fi fost oare niște semne căderea acelor frunze care îmi întretăiau calea? Și atunci mi-am zis: de ce încep eu iarăși acest jurnal pentru care am avut de pățimit?... Zilele ca și oamenii, nu se aseamănă. Jurnalul mă mobiliza să fiu mai atent la ceea ce se face în jurul meu...” [3, p. 120].

Extras din experiența carcerală a scriitorului, jurnalul lui A. Marinat se afirmă într-un climat al dezideratului infinit de a păstra legătura cu realitatea înconjurătoare: „... jurnalele mele mă mențineau la un nivel, mă făceau să gândesc, să mă interesez de soarta altora, să cuget asupra lucrurilor și a evenimentelor ce se întâmplau în lume” [3, p. 121]. Dar, însuși interpretarea realității păstrează amprenta imaginilor și trăirilor subiective, autorul solicitând diverse mijloace pentru a supraviețui coroziunii de teamă, incertitudine și dezinformare. În acest sens, una din analizele critice sensibile la distorsionarea percepției omului asupra realului fiind datorată lui Jean Starobinski, care se va întreba de nenumărate ori, „care este rolul sentimentelor în toate aceste experiențe devastatoare pentru el [autorul-om] și cum se traduc în limbaj?” [6, p. 19]. În respectivul context, susceptibilă de subiectivitate este și lucrarea lui A. Marinat. Totodată, literatura captivă a autorului ne fascinează prin autenticitatea trăirii sociale, probabil supusă unei posibile distorsionări colective a percepției experiențelor comune.

Memoriile sunt adesea distinse de autobiografia prin accentul cuprinzător al acestora asupra altor oameni sau asupra unor evenimente cu care se confruntă în comun cu ceilalți și, uneori, prin structura lor mai episodică, care nu trebuie să fie legată de dezvoltarea personală a naratorului [1, p. 202]. Afirmatia istoricului Pierre Nora că memoria este oarbă pentru toți cu excepția grupului pe care îl leagă tinde să argumenteze relevanța memoriei colective și explorează dreptul literaturii confesive de a fi considerată o bogată sursă documentară, o experiență traumatică comună unei generații de deținuți și disidenți politici. Autorul Pierre Nora reflectează asupra orizontului memoriei și se arată interesat de diferența dintre memoria reală, socială, colectivă și istorie; cea din urmă asigurând continuitatea istorică, determină organizarea memoriei într-o reprezentare integrată, conștientă, dictată, comandată, atotputernică a trecutului, o amintire fără trecut, care reînnoiește neîncetat tradiția, legând istoria strămoșilor ei de timpul nediferențiat al eroilor, origini și mit. Pe de altă parte, memoria socială, memoria „noastră” în cuvintele istoricului P. Nora, este un fenomen perpetuu real, o legătură legată de prezentul veșnic [5, p. 8]. Dorința mărturisirii și conservării memoriei colective a scriitorului A. Marinat constituie punctul de plecare spre alegerea conștientă a personajelor descrise în jurnale, destinul protagoniștilor înregistrând experiența terorii comune îndreptată spre un efort zilnic de supraviețuire esențială: „El este foarte periculos pentru societate! își anunță maiorul decizia cu glas sever și sec. Așa ar fi sunat o împușcătură de pistol. Așa a sunat, poate nu o singură împușcătură în acel subsol de unde eram chemat la cercetări. Mi-am dat seama mai târziu că acea concluzie, pe care a făcut-o maiorul, a fost, de fapt, verdictul ce-mi pecetluia soarta, verdict luat cu mult înainte de a mi se anunța sentința tribunalului *Trioika*” [3, p. 31].

Mărturiile lui A. Marinat reușesc să traducă realitatea sufletească marcată de represiunea sovietică. Lucrările autorului, vigilențe în descrierea condiției represive a individului, descrierea arestării, torturii, violenței psihologice, furnizează un cadru convenabil pentru reconstruirea unui portret viu al cadrului opresiv comun, în spatele căruia se descoperă un univers moral bogat al disidenților: „Temnicerul când mă strigă, nu-mi spune pe nume, ci „R-886”! Nici escorta nu-mi știe numele. Și dacă a împușcat pe careva dintre noi pentru că a făcut un pas în dreapta sau în stânga, înseamnă că a tras nu în om, ci într-o țintă cu număr, într-un panou cu desen al „dușmanului”, cum se face la exerciții de tragere. Celor care au ucis un „dușman” al poporului li se dă concediu pe 2 săptămâni și ceas de mână cu inscripția: *Pentru serviciu devotat!*” [4, p. 122]. Jurnalul lui A. Marinat oferă cititorului o sinteză a evoluției comunismului pe teritoriul basarabean, a instituționalizării regimului torturii și, în final, declinul acestuia. Năzuința la recuperarea memoriei colective determină diaristul să fie irezistibil atras de descrierea morală a subtilităților puterii, cu precădere în fragmentul „Spaima cea mare” în care se confruntă cu procesele de alienare și torturare a individului. Naratorul se lasă absorbit de analiza proceselor treptate în care statul totalitar determină oamenii să-și aleagă destinul, acționând în calitate de victime sau călăi care îndeplinesc roluri inumane: „Spațiu imens. Condiții de muncă – foarte grele. Brațe de muncă – foarte multe... Nu-mi închipuiam că există pe lume locuri mai groaznice și mai infernale ca taigaua... Aveam sentimentul că suntem o turmă de animale sălbatice, mănate într-un țarc, unde acuși vor veni „vânătorii” și ne vor alege, aruncându-ne pe gât arcanul, și ne vor duce la abator” [3, p. 191].

Memoriile diaristului A. Marinat sunt o formă a scrisului autobiografic care înregistrează formele torturii multiple, colective pentru obținerea confesiunii despre experiența diaristului în spațiul terorii, tinzând să afișeze toată amploarea fenomenului de alienare din perspectiva unui supraviețuitor care a izbutit să înregistreze realitățile îngrozitoare ale persecuției comuniste.

Referințe bibliografice:

1. Baldick C. Oxford Dictionary of Literary Terms. Oxford: Oxford University Press, 2008.
2. Halbwachs M. Despre memoria colectivă, trad. de Lewis A. Coser. Chicago: Presa Universității din Chicago, 1992.
3. Marinat A. Călătorii în jurul omului. Chișinău: Prut Internațional, 2004.

4. Marinat A. Eu și lumea: proză documentară. Chișinău: Cartier, 2017.
5. Pierre N. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. In: Representations, 2018, nr. 26.
Disponibil: <http://links.jstor.org/sici?sici=07346018%28198921%290%3A26%3C7%3ABMAHL%3E2.0.CO%3B2-N> (vizitat 01.04.2018).
6. Starobinski J. Gesturile fundamentale ale criticii, trad. de Angela Martin. București: ART, 2014.
7. Tismăneanu V., Dobrinu D., Cristian V. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Raport Final, 2006. Disponibil: https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2013/12/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf (vizitat 10.04.2018).
8. Vrabie D. Cunoaștere și autenticitate. Timișoara: Artpress, 2008.